

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 10.03.1970, sp. zn. 10 Tz 6/70, ECLI:CZ:NS:1970:10.TZ.6.1970.1

Číslo: 32/1970

Právní věta: Aplikace ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák. přichází v úvahu jen v případech spolehlivě zjištěné nepřičetnosti pachatele v době jeho činu. Tohoto ustanovení nelze proto užít v případech zmenšené přičetnosti. Patologická opilost vedoucí k nepřičetnosti pachatele nevylučuje trestní odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zák., pokud pachatel alespoň buď věděl, že požití alkoholu vyvolává u něho patologickou opilost a bez přiměřených důvodů spoléhal, že k tomu nedojde anebo sice o tom nevěděl, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

Soud: Nejvyšší soud České soc. rep.

Datum rozhodnutí: 10.03.1970

Spisová značka: 10 Tz 6/70

Číslo rozhodnutí: 32

Číslo sešitu: 6

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Alkohol, Nepřičetnost, Přičetnost

Předpisy: 140/1961 Sb. § 5

§ 12 odst. 2

§ 32 odst. 1

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 32/1970 sb. rozh.

Aplikace ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák. přichází v úvahu jen v případech spolehlivě zjištěné nepřičetnosti pachatele v době jeho činu. Tohoto ustanovení nelze proto užít v případech zmenšené přičetnosti.

Patologická opilost vedoucí k nepřičetnosti pachatele nevylučuje trestní odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zák., pokud pachatel alespoň buď věděl, že požití alkoholu vyvolává u něho patologickou opilost a bez přiměřených důvodů spoléhal, že k tomu nedojde anebo sice o tom nevěděl, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

(Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. března 1970, sp. zn. [10 Tz 6/70](#).)

Rozsudkem okresního soudu v Humenném ze dne 14. 12. 1967 sp. zn. 4 T 66/67 byl obviněný M. Z. uznán vinným trestnými činy podle § 201, § 156 odst. 1 písm. a), § 197 písm. a) a § 8 odst. 1, § 219 tr. zák. a odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 12 let. Podle § 72 odst. 2 písm. b) tr. zák. bylo mu uloženo ochranné léčení a podle § 29a odst. 2 písm. c) tr. zák. byl pro výkon trestu zařazen do III. nápravně výchovné skupiny.

Podle výroku rozsudku spočívala trestná činnost obviněného v tom, že

dne 23. srpna 1966 mezi 10 a 14 hod. požitím přesně nezjištěného množství alkoholických nápojů přivedl se do stavu opilosti a potom v tomto stavu řídil motorové vozidlo, téhož dne asi v 17.30 hod. z okna svého bytu ve Snině vyzval se zbraní v ruce hlídku SNB praporčíka L., prap. A a nstržm. H., aby zůstali stát, protože jinak bude na ně střílet. Pod touto hrozbou donutil prap. A., aby odhodil služební obušek a když prap. L. a A. odešli z dohledu obviněného, vystřelil jednou na nstržm. H., kterého zasáhl do pravé strany vlasaté části hlavy a způsobil mu prasknutí lebky a poškození mozku. Když zjistil, že H. projevuje ještě známky života asi po 30 min. vystřelil na něho znovu a zasáhl ho do hlavy v oblasti levého ušního boltce tak, že projektil pronikl v oblasti soscového výběžku vlevo do hlavy v hloubce 4 cm, v důsledku čehož poškozený utrpěl zranění s trvalou invaliditou,

téhož dne při té příležitosti, kdy zranil H. se zbraní v ruce vyhrožoval usmrcením G., M., M., O., A., A., M., M. a i ostatním přítomným, kteří chtěli poskytnout pomoc zraněnému tak, že tito z obavy před dokonáním činu pomoc H. neposkytli.

Proti rozsudku okresního soudu podali obviněný a jeho matka A. Z. odvolání, v němž namítali nesprávné právní posouzení věci z hlediska ustanovení § 12 odst. 1 a 2 tr. zák., spočívající v tom, že okresní soud v rozporu s výsledky znaleckých expertiz neuznal u obviněného, že jednal ve stavu nepřičetnosti. Poněvadž stav nepřičetnosti byl u obviněného zjištěn od doby, kdy započal páchat trestnou činnost, měl být obviněný obžaloby zproštěn podle § 226 písm. d) tr. ř.

V této souvislosti dále namítali, že okresní soud s ohledem na zjištění znalců, že obviněný jednal v patologické opilosti, způsobující stav nepřičetnosti, měl zkoumat ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zák., zda obviněný předchozím požitím alkoholického nápoje si tento stav sám zaviněně přivodil, či nikoli.

Krajský soud v Košicích rozsudkem ze dne 19. 1. 1968 sp. zn. 6 To 1/68 zrušil rozsudek okresního soudu pouze ve výroku o náhradě škody a o nároku poškozeného sám rozhodl, jinak odvolání obviněného a jeho matky A. Z. zamítl podle § 256 tr. ř.

Nejvyšší soud oba rozsudky zrušil a přikázal okresnímu soudu v Humenném, aby věc znovu projednal a rozhodl.

Z odůvodnění:

Nejvyšší soud především zjistil, že zažalované skutky obviněného uvedené ve výroku rozsudku okresního soudu byly provedenými důkazy spolehlivě prokázány a že i jejich právní posouzení odpovídá zákonu.

Pochybení obou soudů spočívá zásadně v nesprávném právním posouzení otázky trestní odpovědnosti obviněného z hlediska ustanovení § 12 tr. zák., přičemž mylné závěry obou soudů k této otázce pramenily nepochybně z nepochopení odlišnosti prosté opilosti od opilosti patologické a též z nedůsledného zhodnocení výsledků znaleckého psychiatrického vyšetření duševního stavu obviněného v době spáchání trestných činů.

K objasnění duševního stavu obviněného před spácháním trestných činů a v době jejich spáchání byly provedeny dvě znalecké expertizy různými skupinami dvou znalců – psychiatrů.

Podle prvního posudku ze dne 31. 3. 1967 nebylo zjištěno, že by obviněný trpěl nějakou duševní chorobou a byl psychopatickou osobností. Trestné činy spáchal v opilosti (*ebrietas simplex*) a ve stavu nezvládnutelného afektu v určitých momentech přecházejícího až na hranice patologického afektu, což se projevilo v agresi vůči příslušníkům VB i vůči vlastní osobě (sebevražedný pokus). Úplnou amnezii zjistili znalci u druhého výstřelu, při psaní slov na rozloučenou a u výstřelu při sebevražedném pokusu, tedy v poslední fázi jeho jednání. U tohoto jednání přiznávají znalci též podíl opilosti, avšak (bez předcházející zkušenosti obviněného) s agresivním chováním se v opilosti. Podle názoru znalců spáchal obviněný trestné činy ve stavu velmi značně zmenšené schopnosti rozpoznat nebezpečnost svého jednání pro společnost a ovládat svoje jednání. V tom spatřují důvod k přiznání zmenšené přičetnosti až na hranici nepřičetnosti.

V hlavním líčení byl vyslechnut jeden ze znalců, který v podstatě potvrdil písemný posudek a k dalším otázkám vypověděl, že obviněný zprvu, až do doby po prvním výstřelu na příslušníka VB, jednal ve stavu nezvládnutelného afektu, kdy rozpoznávací složka byla ještě přítomná a ovládací schopnost chyběla. Po prvním výstřelu byl hodnocen duševní stav jako blízký patologickému afektu, tj. na pokraji nepřičetnosti. Znalec pak nedovedl vysvětlit, zda obviněný bez ovlivnění alkoholem by mohl spáchat podobný trestný čin, ani vysvětlit rozdíl mezi patologickou opilostí a jednoduchou opilostí.

Poněvadž vysvětlení znalce považoval soud za nejasné a neúplné, bylo soudem rozhodnuto, aby duševní stav obviněného byl znovu vyšetřen ve zdravotním ústavu ve smyslu § 116 odst. 2 tr. ř. a novým znalcům bylo uloženo, aby přezkoumali znalecký posudek znalců předchozích a provedli pozorování a přešetření duševního stavu obviněného.

Po podrobném rozboru zjištěných fakt o chování se obviněného v době předcházející spáchaným trestným činům, v době jejich spáchání i v době pozdější, zjistili znalci, že obviněný má ostrůvkovité výpady paměti na období až po příjezdu autem domů a dále pak rozsáhlou amnesií s několika útržkovitými vzpomínkami, které jsou izolované a logicky do sebe nezapadají. Obsah emočních prožitků obviněného lze ohraničit jako pocity obav, strachu a úzkosti na jedné straně a pocity zlosti a vzteku na druhé. Konstatovali dále, že v průběhu provádění trestné činnosti se u obviněného vyskytovaly rozsáhlé poruchy paměti, poruchy citového prožívání ve smyslu afektu, poruchy vědomí, snad i s iluzorním vnímáním okolí a šlo o opilost, která se projevovala spíše v psychické než v tělesné oblasti.

Na rozdíl od předcházejícího posudku dospěli znalci k závěru, že nešlo u obviněného o nezvládnutelný a patologický afekt, ale o variantu patologické opilosti v období trestné činnosti, se složkou delirantní a vigilambulantní (automatickou) se silným afektivním doprovodem, pro jejíž posouzení nelze použít kritérií o uvedení se do stavu opilosti, která platí pro prosté alkoholické opojení. Shodně s předchozím posudkem uvedli, že u obviněného nejde o psychopatickou osobnost a že jeho afektivní projevy neodpovídají původní povaze obviněného, ani nebyla zjištěna zkušenost s agresivním chováním v opilosti, i když měl již dřívější zkušenost s poruchami paměti. Ovládací a poznávací složky vědomí byly sice u obviněného v době spáchání trestné činnosti postiženy, avšak nelze rozhodnout, zda šlo jen o značné nebo o úplné postižení obou funkcí.

Rozvinutá patologická opilost vede k úplnému postižení jak poznávací, tak ovládací funkce, hraniční varianta k jejich rozsáhlému, ne však úplnému postižení. I když v tomto případě šlo o hraniční variantu (psychiatrickým vyšetřením a hodnocením výpovědí nelze o tom bezpečně rozhodnout), narušení ovládací a poznávací funkce bylo rozsáhlé.

V hlavním líčení znalec na další otázky vypověděl, že u obviněného šlo o krátkodobou duševní poruchu, která nastala v době páchání trestné činnosti, popřípadě krátce předtím a byla v souvislosti s jeho opilostí, s největší pravděpodobností v příčinné souvislosti. Nešlo však o opilost prostou, ale o

variantu patologické opilosti, tedy o stav kvalitativně odlišný, kdy dochází k poruše vědomí, k nepřiměřenému chování oproti předcházejícím vlastnostem osobnosti a po dobu trvání jde o plnou ztrátu vědomí. U obviněného šlo sice o afektový stav (nikoli nezvládnutelný – patologický afekt), který se rozvinul po požití alkoholu, po něm však došlo k patologické opilosti a afektový stav se rozvinul na její základně a probíhal tudíž kvalitativně odlišně. Konečně znalec nemohl vyloučit možnost, že rozpoznávací a ovládací schopnost obviněného v době páchaní trestné činnosti byla nulová.

Okresní soud po zjištění, že obviněný netrpěl žádnou duševní chorobou, není psychopatickou osobností a trestné činy spáchal v příčinné souvislosti s předchozím požitím alkoholu, dospěl k závěru, že obviněný s ohledem na ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák. je plně trestně odpovědný. Krajský soud zabývá se odvoláním obviněného sice správně vytkl okresnímu soudu nedostatek širšího a přesného odůvodnění učiněného závěru, avšak přesto se ztotožnil s názorem okresního soudu, máje za to, že obviněný si stav patologické opilosti sám přivodil požitím alkoholického nápoje, neboť se zaviněně opil, „hoci si bol vedomý toho, že požitím 7 – 8 pol decí liehovín vyvolá závažný patologický stav, ktorý predtým nemal, lebo také množstvo liehovín v krátkej dobe nevypil a súc ovplyvnený alkoholom, spáchal trestné činy“.

Krajský soud zřejmě nepochopil odlišnost prosté opilosti od patologické opilosti a v důsledku toho zaujal vnitřně rozporné stanovisko k otázce zavinění obviněného ve smyslu ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák. Předpokladem k řešení této otázky je zjištění soudu, zda obviněný jednal v duševní poruše (i krátkodobé), která způsobila ztrátu jeho schopnosti rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost, nebo schopnosti ovládat své jednání.

Krajský soud především pochybil v tom směru, že se vůbec nepokusil odůvodnit svůj závěr, že „úplnou patologickou opilost, která je stavem nepřičetnosti, u obviněného nezjistil“. V jakém duševním stavu se obviněný nacházel v době činu je otázkou znalecké psychiatrické expertizy a posoudit, zda duševní stav obviněného, zjištěný znalci, zakládá jeho nepřičetnost či nikoli, je věcí soudu. Rovněž je záležitostí soudu, aby výsledky znalecké expertizy hodnotil jako kterýkoli jiný důkaz, zejména v tom směru, zda znalci přihlíželi ke všem skutečnostem, které mají význam pro podání posudku, zda závěry posudku odpovídají ostatním důkazům a logicky na ně navazují, a případné pochybnosti aby odstranil vysvětlením znalců nebo opatřením posudku nových znalců, tak, aby měl spolehlivý podklad pro řešení otázky přičetnosti obviněného, stupně narušení jeho rozpoznávací a ovládací funkce. Jestliže v tomto případě znalci psychiatři zjistili, že obviněný jednal ve stavu patologické opilosti se složkou delirantní a vigilambulantní se silným afektivním doprovodem a přesto nemohli rozhodnout, zda šlo o plně rozvinutou patologickou opilost s úplným vyloučením schopnosti poznávací a ovládací, či jen o její hraniční variantu pouze s rozsáhlým narušením těchto funkcí, pak bylo povinností krajského soudu v zájmu správného řešení stupně přičetnosti obviněného, aby znalce požádal o vysvětlení, které konkrétní skutečnosti jim bránily uznat na patologickou opilost se všemi důsledky této duševní poruchy a které skutečnosti svědčí pro její hraniční variantu pouze s rozsáhlým narušením rozpoznávací a ovládací schopnosti.

V každém případě bylo povinností soudu, aby otázku stupně přičetnosti obviněného řešil samostatně za pomoci znalecké expertizy, která k tomu účelu musí poskytnout soudu spolehlivý a všestranně objasněný pohled na duševní stav obviněného v době spáchání trestných činů a svoje stanovisko řádně zdůvodnil. Teprve tehdy, zůstane-li i po vyčerpání všech dostupných důkazů duševní stav obviněného v době činu pochybným, to znamená, že každá z možných alternativ nebude postrádat oporu ve výsledcích provedeného dokazování, nezbude soudu, než podle zásady presumpce neviny (§ 2 odst. 2 tr. ř.) rozhodnout ve prospěch obviněného.

Krajský soud (stejně jako okresní soud) se nejen náležitě nezabýval otázkou, zda obviněný jednal ve stavu nepřičetnosti, či zmenšené přičetnosti, ale pochybil též ve výkladu ustanovení § 12 odst. 2 tr.

zák., popřípadě i ustanovení § 32 odst. 1 tr. zák., neboť nepoužití posléze uvedeného ustanovení při výměře trestu bezprostředně souvisí s nesprávným výkladem ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák.

Podle § 12 odst. 2 tr. zák. se ustanovení odst. 1 neužije, přivede-li se pachatel do stavu nepřičetnosti, byť i z nedbalosti, požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku. Aplikace tohoto ustanovení přichází tudíž v úvahu jen v případech předem spolehlivě zjištěné nepřičetnosti pachatele v době činu. Poněvadž v tomto případě soud neuznal, že by obviněný jednal ve stavu nepřičetnosti, pak neměl důvod k tomu, aby se zabýval ustanovením § 12 tr. zák. Pokud přesto oba soudy odůvodnily svá rozhodnutí též s poukazem na ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák., jsou jejich úvahy mylné hlavně v tom směru, že při aplikaci ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák. na tento případ nepřihlížely k rozdílnosti průběhu opilosti při patologické a prosté opilosti.

Stav patologické opilosti nevzniká jako normální důsledek sebevětšího požití alkoholických nápojů, ale jako kvalitativní porucha vědomí, kdy na rozdíl od prosté opilosti, což je zvláště důležité, není pohybová koordinace dotčena, avšak pachatel jedná v těžké poruše vědomí ve zkreslených představách o skutečnosti, v mráкотném stavu, jehož dvě formy delirantní a automatická (vigilambulantní) jsou výrazem ztráty rozpoznávacích a ovládacích funkcí. Naproti tomu účinky požití alkoholu na přičetného člověka, úměrně k množství konzumovaného alkoholu se zvyšující, jsou jednak obecně známé a jednak neprojevují se způsobem jako u patologické opilosti, s porušením duševní činnosti paralelně probíhá ochromení pohybové koordinace a zpravidla nedochází k úplné ztrátě rozpoznávací a ovládací funkce. Proto u prosté opilosti, i když někdy vyústí v nepřičetnost, zpravidla nezbavuje tento stav obviněného trestní odpovědnosti ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zák. neboť obvykle lze u obviněného zjistit alespoň nevědomou nedbalost ve smyslu § 5 písm. b) tr. zák. ve vztahu k uvedení se do stavu nepřičetnosti předchozím požitím alkoholu.

Jinak je tomu u patologické opilosti, tedy takového mimořádného stavu nepřičetnosti, k němuž dochází kvalitativním zvratem v průběhu opilosti, kdy množství požitého alkoholu je nerozhodné a kdy ani nemusí být rozhodné, že patologická opilost vznikla v příčinné souvislosti s předcházejícím požitím alkoholu (jak zdůrazňují oba soudy).

Zásadně patologická opilost zakládající nepřičetnost pachatele, nevylučuje trestní odpovědnost pachatele v tomto stavu páchajícího trestnou činnost. Ovšem jen za předpokladu, že bude spolehlivě prokázáno, že obviněný alespoň buď věděl, že požití alkoholu vyvolává u něho patologickou opilost, zakládající stav nepřičetnosti, a bez přiměřených důvodů spoléhal, že k tomu nedojde a nebo sice o tom nevěděl, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl (§ 4 a § 5 tr. zák.). To znamená, že v tomto případě nutno zjišťovat zavinění ve vztahu k duševní poruše vyvolané předchozím požitím alkoholu. Totéž pak platí i pro aplikaci ustanovení § 32 odst. 1 tr. zák., dojde-li soud na podkladě spolehlivě zjištěných fakt k závěru, že obviněný sice jednal ve stavu takové patologické opilosti, která není plně rozvinuta (tj. taková, která by zcela vylučovala aspoň jednu ze složek vědomí – rozpoznávací a ovládací) a zakládá pouze zmenšenou přičetnost obviněného.

Oba soudy se nezabývaly otázkou zavinění obviněného ve smyslu § 12 odst. 2, popřípadě § 32 odst. 1 tr. zák., přesto, že obě dvojice znalců psychiatrů ve svých posudcích a na základě podrobného psychiatrického zkoumání předchozího života obviněného zjistily, že obviněný předtím neměl vědomost o své dispozici k patologické opilosti a o svoji agresivitě v této duševní poruše.

Oba soudy tudíž tím, že

- 1) přesně nezjistily v jakém duševním stavu se obviněný nacházel v době činu a zda tento stav zakládá jeho nepřičetnost či jen zmenšenou přičetnost,
- 2) ztotožnily patologickou a prostou opilost z hlediska ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák. popřípadě § 32

odst. 1 tr. zák. a rozhodly, jakoby šlo o prostou opilost v rozporu s posudkem znalců psychiatrů, a v důsledku toho

3) nesprávně přistoupily k řešení otázky zavinění obviněného ve smyslu cit. ustanovení a za tím účelem ani žádné zjištění neprovedly,

porušily zákon v ustanovení § 2 odst. 5 a 6 tr. ř. ve vztahu k ustanovení § 12 odst. 1 a 2 tr. zák. v neprospěch obviněného.